

ĐẠI HỌC THÁI NGUYÊN
TRƯỜNG ĐẠI HỌC SƯ PHẠM

QUÁCH THỊ THANH THỦY

ĐẶC SẮC THƠ NGUYỄN KHOA ĐIỀM

LUẬN VĂN THẠC SĨ KHOA HỌC NGỮ VĂN

Thái Nguyên - 2012

ĐẠI HỌC THÁI NGUYÊN
TRƯỜNG ĐẠI HỌC SƯ PHẠM

QUÁCH THỊ THANH THUY

ĐẶC SẮC THƠ NGUYỄN KHOA ĐIỀM

CHUYÊN NGÀNH: VĂN HỌC VIỆT NAM
MÃ SỐ: 60.22.34

LUẬN VĂN THẠC SĨ KHOA HỌC NGỮ VĂN

Người hướng dẫn khoa học: PGS.TS. Vũ Văn Sỹ

Thái Nguyên - 2012

LỜI CẢM ƠN

Tôi xin bày tỏ lòng biết ơn sâu sắc tới **Thầy giáo - PGS.TS. Vũ Văn Sỹ**, đã tận tình hướng dẫn, giúp đỡ tôi trong quá trình nghiên cứu và hoàn thành cuốn luận văn này.

Tôi xin chân thành cảm ơn các thầy giáo, cô giáo đã giúp đỡ, động viên và tạo mọi điều kiện cho tôi trong quá trình học tập, nghiên cứu.

Tôi xin chân thành cảm ơn những nhận xét, đánh giá của Hội đồng khoa học bảo vệ luận văn.

Tôi cũng xin bày tỏ lòng biết ơn sâu sắc tới những người thân, đồng nghiệp và bạn bè đã động viên, giúp đỡ để tôi hoàn thành khóa học và bảo vệ thành công luận văn này !

Thái Nguyên, ngày 20 tháng 4 năm 2012

Người thực hiện

Quách Thị Thanh Thủy

LỜI CAM ĐOAN

Tôi xin cam đoan đây là công trình nghiên cứu của riêng tôi, các số liệu, kết quả nêu trong luận văn này là trung thực và chưa từng được ai công bố trong bất kỳ công trình nào khác.

Tác giả

Quách Thị Thanh Thủy

MỤC LỤC

Trang

Trang phụ bìa	
Lời cảm ơn	
Lời cam đoan	
Mục lục.....	i
PHẦN MỞ ĐẦU	1
PHẦN NỘI DUNG	9
Chương 1. MỘT CẢM HỨNG THI CA GIÀU CHẤT SỬ THI CỦA TUỔI TRẺ KHÁT VỌNG VÀ HÀNH ĐỘNG	9
1.1. Quan niệm nghệ thuật thi ca của Nguyễn Khoa Điềm.....	9
1.2. Cảm hứng của tuổi trẻ trên <i>Mặt đường khát vọng</i>	14
1.2.1. Cảm hứng chung của thơ tuổi trẻ miền Nam chống Mỹ.....	14
1.2.2. Cảm hứng nhận đường và xuống đường của tuổi trẻ miền Nam trong thơ Nguyễn Khoa Điềm.....	16
1.3. Cảm hứng công dân về Đất nước và Nhân dân.....	24
1.3.1. Tư tưởng Đất nước của Nhân dân.....	24
1.3.2. Hình ảnh Con đường và Ngọn lửa.....	31
Chương 2. MỘT HỒN THƠ THẨM ĐUỆM TRẦM TÍCH HUẾ	38
2.1. Nghiên cứu thơ Nguyễn Khoa Điềm từ góc độ văn hoá và văn hoá Huế.....	38
2.2. Thiên nhiên, cuộc sống và con người xứ Huế trong thơ Nguyễn Khoa Điềm.....	48
2.2.1. Thiên nhiên miền sông Hương núi Ngự.....	49
2.2.2. Cuộc sống, con người xứ Huế.....	55
2.3. Những tâm sự, những trải nghiệm thế sự và nhân tình mang màu sắc truyền thống và văn hóa Huế.....	60
2.4. Sự khai thác các chất liệu văn hoá và ngôn ngữ thơ ca.....	67

2.4.1. Những giá trị văn hoá truyền thống trong thơ Nguyễn Khoa Điềm	67
2.4.2. Đặc điểm ngôn ngữ thơ Nguyễn Khoa Điềm.....	70
Chương 3 MỘT CHẤT GIỌNG TRỮ TÌNH SUY TƯỞNG, CHÍNH LUẬN VÀ TRIẾT LÝ MANG DẤU ẤN CÁ TÍNH	73
3.1. Chất giọng của thời đại và phong cách sáng tạo riêng.....	73
3.1.1. Phong cách và phong cách thời đại	73
3.1.2. Phong cách sáng tạo của nhà thơ.....	77
3.2. Giọng trữ tình chính luận trong thơ Nguyễn Khoa Điềm	80
3.3. Giọng trữ tình chiêm nghiệm và tự bạch	83
3.4. Giọng trữ tình triết lý trong thơ Nguyễn Khoa Điềm	88
PHẦN KẾT LUẬN.....	92
TÀI LIỆU THAM KHẢO	95

PHẦN MỞ ĐẦU

1. Lý do chọn đề tài

1.1. Thế kỷ XX, một thế kỷ đầy những biến động xã hội và sự thăng trầm của các giá trị tinh thần. Về lĩnh vực văn học đã có bốn năm lớp nhà văn lần lượt kế tiếp và kế thừa nhau gắn với tiến trình lịch sử. Thế hệ trước Cách mạng, Thế hệ chống Pháp, Thế hệ chống Mỹ và Thế hệ “sau 1975”... Tuy nhiên, phải đến giai đoạn chống Mỹ mới có được một lớp thi sĩ trẻ thuần khiết của nền thơ trữ tình Cách mạng. Họ sinh ra cùng cách mạng, lớn lên trong kháng chiến và được đào tạo, trưởng thành, khẳng định trong cuộc chiến tranh chống Mỹ. Đây là lớp nhà thơ làm nên sức sống mới cho giai đoạn văn học này với nhiều tài năng và phong cách sáng tạo: Phạm Tiến Duật, Bằng Việt, Xuân Quỳnh, Dương Hương Ly, Lê Anh Xuân, Nguyễn Duy, Hoàng Nhuận Cầm, Nguyễn Đức Mậu, Nguyễn Khoa Điềm....

1.2. Trong số các nhà thơ trẻ của nền thơ chống Mỹ, Nguyễn Khoa Điềm là gương mặt tiêu biểu. Ông không những là một nhà thơ chiến sỹ, mà còn là nhà hoạt động xã hội – văn hóa tích cực, từng đảm nhiệm nhiều chức vụ quan trọng của Nhà nước.

Sự nghiệp thơ ca của Nguyễn Khoa Điềm được đánh giá và đánh dấu bằng 3 tập thơ đặc sắc: *Đất ngoại ô* (1972), *Mặt đường khát vọng* (trường ca, 1974) và *Ngôi nhà có ngọn lửa ấm* (1986) được Giải thưởng Nhà nước về Văn học – Nghệ thuật. Tập thơ *Cõi Lặng* (2007) gần đây là những lời tự bạch và chiêm nghiệm về nhân sinh, nhân thế giàu triết lý trữ tình trong sự nghiệp văn chương của ông .

1.3. Sáng tạo văn học của Nguyễn Khoa Điềm không chỉ đơn thuần mang mục đích văn chương mà còn là một khát vọng hành động mang tính công dân.

Nghiên cứu chân dung sáng tạo của Nguyễn Khoa Điềm, ta có nhận ra những đặc điểm phong cách trong từng thời kỳ sáng tác, những ấn tượng thẩm mỹ đặc sắc vừa ổn định, vừa biến đổi nhưng cũng nhất quán trong tư duy nghệ thuật của thơ ông.

2. Lịch sử vấn đề.

Trong phần này, chúng tôi tập hợp những bài viết, những công trình nghiên cứu, đánh giá về thơ Nguyễn Khoa Điềm trên hai mặt nội dung và hình thức.

Nguyễn Khoa Điềm thuộc thế hệ các nhà thơ mang đậm dấu ấn của lịch sử dân tộc nửa sau thế kỷ XX. So với lớp nhà thơ ra đời trong cuộc chiến tranh chống Mỹ, bút danh Nguyễn Khoa Điềm xuất hiện hơi muộn nhưng thơ Nguyễn Khoa Điềm nhanh chóng được dư luận chú ý và khẳng định, “*đó là thứ thơ trữ tình thấm đẫm chất men say khát vọng và hành động. Một thứ thơ giàu chất sử thi của một thời*”. [35]

Năm 1972, tập thơ đầu tay chững chạc ***Đất ngoại ô*** của Nguyễn Khoa Điềm ra mắt độc giả và sau đó năm 1974, trường ca ***Mặt đường khát vọng*** xuất bản. Đây là hai tập thơ, đương thời đã góp phần củng cố niềm tin và sự kỳ vọng về một thế hệ mới trên thi đàn văn học. Nhiều bài viết, nhiều công trình nghiên cứu đã tập trung khai thác, đánh giá về những đặc sắc trong nội dung tư tưởng và nghệ thuật thơ Nguyễn Khoa Điềm.

- Nguyễn Trọng Hoàn, Ngô Thị Bích Hương trong cuốn ***Nhà văn và tác phẩm trong nhà trường*** đã khẳng định phong cách thơ Nguyễn Khoa Điềm chính là “*chất suy tư, chính luận và sự dồn nén cảm xúc cũng như sự am hiểu hiện thực trong thơ Nguyễn Khoa Điềm cùng cái nhìn giàu tính phát hiện sâu sắc, bất ngờ*” [20].

- Đánh giá về cảm hứng trong thơ Nguyễn Khoa Điềm – giai đoạn trước và sau 1975, đặc biệt là giai đoạn sau đổi mới 1987 – các bài viết, các

công trình nghiên cứu hầu như đều có chung một nhận xét: Thơ Nguyễn Khoa Điềm có sự chuyển đổi từ cảm hứng sử thi sang cảm hứng thế sự đòi tư. Cụ thể về điều này, Hoàng Thu Thủy trong bài viết *Ngôi nhà tâm hồn Nguyễn Khoa Điềm luôn có ngọn lửa ấm* đã đặc biệt chú ý đến quan niệm thơ của Nguyễn Khoa Điềm sau chiến tranh: “*Anh cho rằng, nhược điểm của thơ văn trong chiến tranh là suy nghĩ riêng, tâm tư riêng của con người không phong phú đa dạng. Chỉ có một âm hưởng chung là chiến đấu; những ước mơ, dằn vặt lo âu, đau thương mất mát không có... Có lẽ đã đến lúc phải thay đổi cách nhìn về chiến tranh, về văn học chiến tranh*”.

- Vũ Tuấn Anh trong *Mặt đường khát vọng đến Ngôi nhà có ngọn lửa ấm* đã chỉ ra tiến trình vận động thơ Nguyễn Khoa Điềm từ thời chiến sang thời bình và kết luận: *Ngôi nhà có ngọn lửa ấm* vừa nổi tiếp vừa chuyển đổi cảm xúc nên giọng thơ “*điềm đạm và sâu lắng, tách các lớp vỏ của sự vật để tìm cái cốt lõi bên trong khơi gợi từ đáy những triết lý đạo đức và nhân sinh*”. Và thực sự, *Ngôi nhà có ngọn lửa ấm* đã đạt tới những cảm xúc dồn nén trong vùng sâu thẳm của tâm hồn và giàu tính thuyết phục hơn khi chắt lọc chắt thơ từ những điều rất đời đời thường đơn sơ bình dị.

- Võ Văn Trực trong bài *Gương mặt quê hương, gương mặt nhà thơ* (1988) thì chú tâm đi tìm và phân tích chất văn hoá Huế trong thơ Nguyễn Khoa Điềm và khẳng định chính chất Huế làm nên phong cách và bản lĩnh thơ Nguyễn Khoa Điềm. Theo Võ Văn Trực, “*Hầu hết đề tài trong thơ anh đều được rút ra từ mảnh đất Huế, ngoại ô Huế và của chiến trường Bình Trị Thiên*” và “*Lịch sử Huế, nền văn hoá Huế, hơi thở hàng ngày của cuộc sống cổ đô thấm vào máu thịt và cảm xúc về Huế chan chứa trong thơ anh*”. Thơ Nguyễn Khoa Điềm không “*ngón ngang*” tên đất tên người xứ Huế, không “*bề bộn*” phong tục tập quán Huế nhưng “*tâm hồn Huế vẫn dịu dàng ở phía sau mỗi dòng thơ*”.

Đối tượng thẩm mỹ trung tâm của thơ Nguyễn Khoa Điềm trước năm 1975 là hiện thực cuộc sống chiến đấu của nhân dân của đất nước. Sau năm

1975, đặc biệt sau năm 1987, Nguyễn Khoa Điềm trở về *Ngôi nhà có ngọn lửa ấm* với những vui buồn của cuộc sống đời thường.

- Vũ Quần Phương trong *Ngôi nhà có ngọn lửa ấm - Nguyễn Khoa Điềm* đã bộc lộ thái độ trân trọng trước quan niệm của Nguyễn Khoa Điềm “*Muốn tìm chất thơ tiềm ẩn trong cái thường ngày*” và “*quan tâm đến những cảm nhận của lòng mình*”.

- Tiếp theo mạch tư duy hướng nội, tập thơ *Cõi lặng* ra đời năm 2007 với rất nhiều ý kiến đánh giá khẳng định giá trị của nó. Nguyễn Sỹ Đại trong bài viết *Cõi lặng của nhà thơ Nguyễn Khoa Điềm* cho rằng: “*Một số bài đã vươn tới độ lớn mang tính phổ quát. Dù trong hoàn cảnh nào thì tâm hồn thi sĩ trong anh vẫn hài hoà nồng thắm cùng Đất nước theo cách riêng của mình, tức là nơi chân tơ, kẽ tóc, trong tế bào, trong mỗi hơi thở hàng ngày... Tập thơ mang đậm sự chiêm nghiệm về cuộc sống và triết lý nhân sinh thế sự*”.

Giới nghiên cứu, phê bình và độc giả không chỉ tập trung khai thác, đánh giá về những đặc sắc trong nội dung tư tưởng mà còn đặc biệt quan tâm đến việc phát hiện những nét riêng độc đáo về nghệ thuật trong thơ Nguyễn Khoa Điềm. Đó là sự dồn nén và hàm xúc tối đa của câu chữ để từ đó đúc kết những triết lý về đạo đức nhân sinh.

- Hoàng Thu Thủy trong *Ngôi nhà tâm hồn Nguyễn Khoa Điềm luôn có ngọn lửa ấm* đã có những phát hiện tinh tế và chính xác về nghệ thuật trong thơ Nguyễn Khoa Điềm:

“Năm vầng đặc trưng của thơ ca, bảo đảm cho tư duy thơ đông đặc và nhảy vọt, lựa chọn từ ngữ, hình ảnh hàm xúc, triệt để khai thác âm vang của các khoảng cách trong thơ” và “*Đó có lẽ là sự vận động từ gân guốc, mạnh khoẻ một cách điềm tĩnh đến độ sâu sắc đến mức tĩnh tại, chạm vào phần sâu kín nhất của tâm hồn con người làm bật lên những hiệu ứng thâm mỹ phong phú*”.